

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadienis priedas

2000 m. liepos 15 d.

Nr.137 (28)

Saturday supplement July 15, 2000

No.137 (28)

Išsirengi, keliauji ir grįžti atgal

Šiuos Jono Aistio žodžius iš jo eilėraščių „Kelionė“ prisiminė ne vienas, Vilniaus oro uoste birželio 27 d. laukiantis lektuvo, iš Vašingtono parvežto vieno didžiausio 20 amžiaus lietuvių poeto Jono Aistio (J. Kossu-Aleksandravičiaus) palaikus. O laukiančių buvo nemažas būrys: trys poeto seserys — Marija, Eleonora, Mikalina, kiti giminačiai, poetai Kazys Bradūnas su žmona Kazimiera, B. Pūkelevičiute, J. Strielkūnas, J. Aistio kūrybos nagrinėtojas, žymus literatūrologas dr. V. Kubilius, Lietuvos Rašytojų sąjungos, kultūros ministerijos vadovai, J. Aistio poezijos gerbėjai. Žinant J. Aistio sūnikimui ir pamirėjimui skirtas programą, anot poeto J. Strielkūno, kas galėjo pamanyti, kad prieš 27 metus poetui mirus toli nuo tėvynės, šiandien jis bus taip laukiamas ir gražiai sutinkamas Lietuvoje.

Lektuvui nusileidus, visi pritilo, susikaupė. Karstą su J. Aistio palaikais atlydėjo perlaidojimu ilgai besirūpinusi poeto žmona Aldona, dukra — dukraitės Daina ir Ada. Susirinkusiųjų vardu kalbėjo Rašytojų sąjungos pirmininkas V. Sventickas, kultūros viceministras J. Sirvinskis, poeto artimas gimnaitis, Rumšiškes tebe gyvenantis J. Aleksandravičius, monsinjoras A. Svarinskis.

Karstas J. Aistio palaikais buvo nulydėtas į vieną seniausią Vilniaus senamiesčio Šv. Mikalojaus bažnyčią. Kitą dieną čia prasidėjo J. Aistio palaikų lankymas. Jį pradedant, nuskambėjo į garso juostą įrašyti paties poeto skaitiniai „Šilainės“ posmai, solistės D. Jodikaitės atliekama „Ave Maria“. Žodį apie J. Aistį tarė V. Sventickas, poetas J. Juškaitis. Pagerbti J. Aistio atminimą į šv. Mikalojaus bažnyčią atvyko ir prezidentas V. Adamkus, taręs įvairius žodžius apie poeto idealus ir vizijas.

Bažnytinės apeigas abi lankymo dienas atliko monsinjoras K. Vasišauskas. Rašytojų sąjungos pirmininkui V. Sventickui jis perdavė sasiuvinį, į kurį dar 1940 m., Lietuvą užgriunant negandoms, jis, septyniolikmetis Biržų gimnazijos moksleivis, nusiarašė A. Aistio eilėraščių iš jo pirmo

sios rinktinės *Poezija*. Monsinjoras prašė, kad šis sasiuvinys būtų nuvežtas į jo gimtąsias Rumšiškes ir perduotas J. Aistio muziejui.

Savo žodyje mons. K. Vasišauskas sakė, kad tą sasiuvinį su jo mėgstamiausio poeto eilėraščiais jis vežiojo per visus tremties ir kalėjimų metus. J. Aistio poezija jam, tuomet tiesios nuosirdžiai ieškojusiam jaunuoliui, padėjo tiksliau suvokti žmogaus skausmą ir tragizmo priežastis, suprasti, kaip svarbu sugebėti pamilti tikrąsias vertybes, apsaugoti savo širdį nuo sudužimo, daryti viską, kad mūsų širdis nepasmaugtų smulkūs žemės reikiniai.

Mons. K. Vasišauskas tarė žodį ir išlydint J. Aistio karstą į jo gimtinę, kur prabėgo poeto vaikystė ir jaunystė, kur ilsisi tėvų ir prosenelių palaikai. Monsinjoras padėkojo J. Aistio artimiesiems, kurie čia visą laiką būdavo, stengėsi, kad jis sugrįžtų į Lietuvą, ne tik karste, bet ir su savo dvasiniais lobiais, o jo poezija tapdų lietuvių tautos dvasiniu turtu.

Nuo šv. Mikalojaus bažnyčios gelės skendintis karstas su J. Aistio palaikais, visa laidotuvių procesija su minia lydinčiųjų pasuko link Rumšiškių. Vidudienį procesija trumpam sustojo J. Aistio tėviškoje Kumpiškiuose. Trobų čia seniai nelikę, tik jų vietoje stovi medinis kryžius. Gražioje pievelėje, tarp medžių — iš lentų sukalta suolų eilė. Procesija sutikęs, didelis būrys vietinių gyventojų paaikšino, kad čia jie susėda, kai rengiami J. Aistio poezijos vakarai, skaitymai. O, žiūrint į Kumpiškių apylinkių vidurvasario žalią, nutviekstus gajelius, kalnelius, prisiminė J. Aistio žinomą eilėraščių apie gimtinės peizažą. Čia, poeto gimtinėje, Rašytojų sąjungos pirmininkas V. Sventickas perdavė J. Aistio muziejiaus vedėjai G. Meilutenei monsinjoro K. Vasišausko sasiuvinį su J. Aistio persirašytais eilėraščiais.

Dar keletas kilometrų — ir Rumšiškes. Miestelio aikštėje jau laukė minia rumšiškiečių, būrys iš Kauno atvykusių rašytojų. Kauno tremtinių choras padainavo dainą J. Aistio žodžiais. Čia pat — J. Aistio paminklinis biustas, nedidelis, bet gerai tvarkomas jo muzie-

jus, poeto vardu pavadinta gatvė.

Minios lydimas, karstas su J. Aistio palaikais ant rankų buvo nuneštas į Rumšiškių Šv. Mykolo Arkangelo medinę bažnytelę. Mišias aukėjo, pamokslą pasakė Kauno arkivyskupas metropolitas S. Tamkevičius. Į bažnyčią visa minia netilpo, daug kas Mišių metu stovėjo lauke. Į Mišias atvyko ir Seimo pirmininkas V. Landsbergis.

Rumšiškių kapinėse žodį poetui tarė K. Bradūnas. Jo visą kalbą čia pateikiame.

Poeto žodis poetui

„Dvidešimto amžiaus mūsų — lietuvių — grožinės literatūros klasike, mūsų poezijos atgaivintojau, poete Jonai Aistai, čia, Tavo amžino poilsio vietoje, man prisiminė viena irgi birželio vasaros diena svetimoje šaly prieš dvidešimt septynerius metus, kada keli mūsų egzodo rašytojai Resurrection kapinėse, tai yra Priskelimo kapinėse prie Vašingtono, būrelio lietuvių lydimi, nešėme Tavo karstą. Slėgė dar ir ta mums neįprasta kapinių tuštuma: jokio modelio, jokio žydnio krūmelio ar kryžiaus, o kapų vietoje — tik žoleje pasislėpusios metalinės plokštės su pavardės įrašu. Taip jau ten turėjo būti, vadovaujantis vietiniu papročiu ir administracijos potvarkiu. Visus mus ten graudino ne tik Jono Aistio netektis, bet ir ta mintis, kad poetas čia pasiliks svetimos žemės glebyje, o ne švelnioje rankose gimtinės peizažo, kurį įamžino savo posmuose, tardamas:

*Laukas, kelias, pieva, kryžius,
Šilo juosta mėlyna,
Debesėlių tankus išas
Ir gaudi, gaudi daina.*

Bet tos Vašingtono pakraštyje Priskelimo kapinės savo pranašingą vardą Tau buvo tik trumpo poilsio vieta, palyginus su amžinybe. Ir Tu šiandien grįžai į savo tėvišką, Rumšiškes, kurių niekada niekur nebuvai išsizdėjęs. Ir jeigu Tu šiandien mums čia prakalbėtum, tai turbūt prastartum tokiais savo poezijos žodžiais:

*Gyvenimas tai kaip graži kelionė —
Išsirengi, keliauji ir grįžti atgal*

O su tuo „atgal“ grįžtame į anos nepriklausomybės metų dienas, kada ir Tu buvai dar Jonas Kossu-Aleksandravičius, o už Tave keliolika metų jaunesnė plunksnos karta dar tik mokėmės poezijos meno. Ir Tu tada buvai pats tikrasis, ir nepamainomas mūsų mokytojas. Tave dievinom, zavėjomės Tavo eilėraščių tobulumu ir Tavo kultūrinės publicistikos aktualumu bei šmaikštumu, tapusiu mums patiems gyvo literatūrinio kartų dialogo pavydžiu.

Ano meto gimnazistai ir studentai daugybę Tavo eilėraščių mokėjom atmintinai, paversdami juos pačių improvizuotai sukurtų melodijų dainomis. Ir mums gražiausia iš jų buvo „Lopšinė“.

*Tu mik, o sapne tau
drugeliai sapnuosis
Ir sparneliais lengvais tave
marionomis neš.*
*Tu mik, nebijo — aš tave
palinguosiu
Ir pernakt naktųžėlė budėsiu
čia aš.*

Ji man ir šiandien skamba ausyse ir lyg pati tėviškos žemės dainuotų tą savo sūnui poetui jo žodžių lopšinę.

Kapuose atsivėkinimo žodį tarė artimas J. Aistio gimnaitis J. Aleksandravičius, pasakęs, kad čia, gimtojoje žemėje, išsėsis didysis Aleksandravičius. Seimo pirmininkas V. Landsbergis apibūdino J. Aistį kaip poetą — savo tėvynės patriotą. Apie J. Aistį ir jo kūrybos reikšmę kalbėjo rašytojų sąjungos pirmininkas, laidotuvių komisijos vadovas V. Sventickas (jo kalba čia spausdinama).

Poezijos ir sielos pilnatvė

Kartą traukiny paklaustas, kur važiuojantis, Jonas Aistis atsakė: „Nežinau“.

Tai poeto atsakymas.

Šiaip žmogus žino, kur važiuoja, ko, kur ir kada išlips.

Jono Aistio poezija žodžiais ir žinijomais nesibaigia. Jo žodžiai turi savo melodiją, jie veda į neištariamą pajautimą ir patyrių tolius, turi magijos, kurią patvirtino priekario menininkų generacija, — Jono Aistio eilėraščių ji buvo tiesiog uzbūta.

Jo „nežinau“ savaip sutampa su eilėraščiuose vyraujančia liudėsio, melancholijos, sielvarto būseną. Knygos *Imago mortis* (1934) laikotarpiu — su nuovargio, nežinios, dūžtančio pasaulio jausmais, prisilgusiais artejančio karo Europą. Joks kitas lietuvių poetas ateinančių sukrėtimų neįgyveno taip jautriai, pranašingai ir skaudžiai, kaip Jonas Aistis. Jo poezija — tai sielvartinis atodūsis dėl savo tautos ir gražios šalies sunaikimo likimo.

Nežinojo jis ir apie savo pasakutinę kelionę iš Vašingtono į Vilnių ir į Rumšiškes. Tik norėjo jos, išsėkė tokią valią, tikėdamas, kad Lietuva bus tokia, kokią ją kūrė toli nuo tėvynės ilgesingais ir reikliais eilėraščiais, eseistika, darbais. Nesame dar tokie gražūs, kokių poetas norėjo, bet jau vis dėlto galime jį pasitikti ir pasikviesti tolesnei Lietuvos kūrybai.

Ką jis sako mums, šiandien pakviestas talkon?

(Nukelta į 2 psl.)

Vilniaus oro uoste sulaukus lektuvo su Jono Aistio karstu. Viduryje iš kairės: poeto žmona Aldona Aistienė, Kazimiera Bradūnienė, Kazys Bradūnas ir kiti. Algimanto Žiziūno nuotrauka.

Jonas Aistis

ŠILAINĖ

VĖLIAKOS peizažą ūkana apvilko,
O norėjau torškau visą jį apimt —
Buvo atsimerkęs žydro lino šilkas,
Buvo praregėjęs ilgesio akim.

Atmenu aš kartą, o seniai tai buvo,
Kai vyresnį brolį leido iš namų,
Kai mama šilainę škapliuerosna siuvo,
Kai ramino guodė žodžiu neramiu: —

Argi daug šilainės škaplieriun paimsi?
Argi ten, už marių bus tau jos gana?
Bet prie širdžiai jausi ir jau bus tau linksma:
Tu su ja atminsi brolį ir mane...

Taip ir aš norėjau pasiimti šilainės
Arba lino žiedą iš peizažo to,
Kažin kur mūs dienos šunkeliais nueina —
Ūkanų prarytos nepasikartos.

O jas taip norėjau škaplieriun įsiuti
Ir nešiot lig karsto prie gyvos širdies...
Užpustys daržely sniegas žalią rutą,
O plentu vėžimas naktį nudardės.

NAŠLAITIS

PABODO man šis tuščias namas
Ir ilgos rūšies dienos.
Nepalik manęs vieno, mama,
Nepalik manęs vieno!

Nes kaip be ratelio sutemus!
O dieną, dieną be staklių!
Kas užriš, kas užriš tad, mama,
Man skarelę ant kaklo?

Kas budės mano miegą neramų?
Kas paseks karalaitę?
Juk aš būsiu pasaulyje, mama,
Vienų vienas, našlaitis.

Nes sesutė apleis ir pažemins,
Tu žinai, kaip man gaila...
Ką aš veiksiu pasaulyje, mama,
Be tavęs, be jos ir be meilės?

Nežydės čia pavasarį žemė
Žibutės ir purienos...
Nepalik manęs vieno, mama,
Nepalik manęs vieno!

PRISIKĖLIMAS

PRISIKĖLEI, tėvyne, ir eit pasiryžus
Per rusinčius degėjus, kraujo klanus...
Iš nelaisvės į laisvę šiandieną sugrįžus,
Džiaugiesi ir lauki dalingų dienų.

Tau beraudant vergijoj ir balsas užkimo,
Apkarto širdis sielvartaujant vienai,
Nepalažė tai jai to galingo troškimo
Gyventi laisvai ir nemirt amžinai...

Tau akivaizdoj minde gražiausias svajones,
Išniekino tavo svenčiausius jausmus
Ir išdraskė sodybas... Po kalnus ir klonius
Aidėjo vien skundas skaudus ir kimus.

Ir matau ašai Nemuną tekantį lenų
Kur skendi nugrimzdę krantai į erdves,
Šiandien ginamą Kauną, lyg andai Pilenus,
Sukilelius tysant kraujuos po gatus...

Mes žinojom tėvyne, kad, netekusi žado,
Krutinėje šventajai kerštą kaupei:
Tu senovės garbes ir gairių nepraradus,
Ejai vis kelias eršketingais, raupiais...

LIETUVA

TU buvai išdidi ir galinga
Kunigaikščių plati Lietuva,
Kai drebojė totoriai, Maskva,
Ir lenkai, ir kryžiuočiai karingi.

Ta galybė išsprūdusi dingo —
Nukamavo nelygi kova —
Ir buvai prislegta, nelaiminga
Kruvinų baudžiamų Lietuva.

Atsikelei graži ir džiaugsminga,
Nors paplūdus kraujuos, bet laisva.
Iš vergijų išėjus gyva,

Tu eisi gyvenimo vingiais
Vis laisva, išdidi ir galinga
Amžiną amžina Lietuva!

NEMUNO ILGESYS

PAKENTEKI, brangi nelaiminga tėvyne,
Tau padėsim šį purvą nelaisvę išbrist.
Patikek, patekes tavo laisvės aušrinė
Ir nuo rankų vergijos grandinės nukris.

Tu į ateitį eisi, kaip neįėjai senovėj,
Ir laisva, kaip dar niekad nebuvo laisva,
Mes gyvensim visi tavo garbei ir šlovei,
O tėvyne graži, o brangi Lietuva!

LR prezidentas Valdas Adamkus stėjo atiduoti pagarbą į tėvynę sugrįžusiam poetui Jonui Aistui. Algimanto Žiziūno nuotrauka.

17-oji AABS konferencija

'Ramunė Kubiliūtė

17-oji AABS (Association for the Advancement of Baltic Studies, Pabaltijo Studijų puoselėjimo sąjunga) konferencija vyko Georgetown u-tete 2000 m. birželio 15-17 d. Konferencijoje dalyvavo maždaug 200 dalyvių, kurių didžioji dalis buvo mokslininkai, pristatę savo darbus. Konferencijos tema: „Pabaltijo kraštai ir jų baltai kaimynai“ (Baltic Countries and Their Baltic Neighbors: Redefining Relationships). Mokslininkai suvažiavo ne tik iš JAV, bet ir Kanados bei Baltijos kraštų — Lietuvos, Estijos ir Latvijos. Jų buvo ir iš Japonijos, Vokietijos, Anglijos, Švedijos, Suomijos ir kitur.

Sesijos

AABS konferencijos sesijos buvo sugrupuotos pagal sritis: kultūra (Aesthetics, Culture and Communications), Baltų studijų praplėtimas (Advancing Baltic Studies), prekyba ir ekonomika, demokratijos reformos, švietimas, geografinė ir žemės studijos (Earth Sciences), istorija, lingvistika, literatūra, politiniai mokslai, religija. Kiekviena sritis turėjo savo pirmininką, kuris padėjo daryti pranešimų atranką ir surado moderatorius kiekvienai sesijai. Sesijos vyko paraleliai, ir kiekvienoje sesijoje galėjo būti 3-6 pranešimai. Del įvairių aplinkybių buvo sunku norintiems pereiti iš vienos sesijos į kitą, pasiklausyti vieno pranešimo vienoje sesijoje, kito kitoje.

Vytauto Didžiojo u-tė antropologas Arūnas Vaicekuskas.

Šių metų AABS suvažiavime buvo progos išgirsti minčių apie Baltijos kraštų dabartį bei ne taip tolimą ir labiau tolimą praeitį. Lietuviškomis temomis buvo progos išgirsti pranešimą apie Lietuvos grįžimą į Vakarus (per pastangas išjungti į NATO) (pranešimą padarė Darius Furmonavičius), apie Lietuvos švietimo reformas (pranešimą skaitė Liudvika Leišytė); apie muziejų ir paminklų reikšmę

Vasingtonietis Ramūnas Kondratas (kairėje) ir, skaitęs pranešimą apie lietuviškųjų tradicijų palaikymą sovietų okupacijos metu, iš Vilniaus universiteto Vytis Čiubrinskas. Visos nuotraukos iš AABS konferencijos Antano Dundžiūlos.

Ramunė Kubiliūtė.

Baltijos kraštams įvairiais istoriniais laikotarpiais (atskirus pranešimus darė Vėjas Liulevičius, Brad Wentworth, Aldis Purs, Paulis Lazda); apie automobilių avarių įtaką Lietuvos ekonomikai (pranešimą darė Stanley Backaitis); apie Lietuvoje gimusių ir Amerikoje pasizymėjusių lietuvių aušėjau Elzbieta Ribokienę (pranešimą darė Milda Richardson); apie vakarų Pensilvanijos lietuvių (pranešimą darė Robert Medonis); apie Kanados lietuvių autorius Antaną Šileiką ir Ireną Guilford (pranešimą darė Irena Gražytė-Maziliauskienė); apie Lietuvos krašto apsaugą (National Guard & Reserves) (pranešimą darė Milton Davis); apie Lietuvos kaukių tradicijas kaimuose (pranešimą darė Arūnas Vaicekuskas); apie Baltijos kraštų vyskupus Antrame Vatikano suvažiavime (pranešimą darė Indrė Čuplinskaitė); sovietų laikų Lietuvos architektūrą (pranešimą darė John Macuika) ir pan.

Vis galima kai ką įdomaus sužinoti AABS konferencijose. Šioje konferencijoje paaiškėjo, kad kai kurie universitetai turi gan išsivystusias pasikeitimo programas, pvz., University of Wisconsin Eau Claire. Studentai iš Pabaltijo (šiuo atveju ypač iš Latvijos) gali atvykti į Ameriką ir studijuoti specialioje pasirošimo programoje, o Amerikos studentai gali nuvykti studijoms į Latviją. (Iš Paulis Lazda pranešimo).

Mokslai apie nacionalumą išpopuliarėjo paskutiniuoju laiku. Nors Internet ir tarptautinės korporacijos išdildo tarptautines geografijas sienas, tautos ir tautiniai jausmai vis gyvuoja. (Iš Andrejs Plakans pranešimo). Lietuvos ambasadorius Stasys Sakalauskas, naujasis Latvijos ambasadorius Aivis Ronis ir vienas iš Estijos ambasados sekretorių dalyvavo įdomiame pokalbyje, kuriame buvo pasisakyta apie Baltijos kraštų tarpusavio bendradarbiavimo

naujas orientacijas.

Penktadienį pietų metu kalbėti buvo pakviesti garbingi svečiai, įskaitant Estijos prezidentą Meri ir JAV užsienio reikalų sekretorę Madeleine Albright. Del oficialių įsipareigojimų jiems atsiskius, reikėjo rasti kitus. Pietų metu kalbėjo Georgetown u-teto profesorius ir Woodrow Wilson Center mokslininkas, demografas Murray Fesbach, kuris pristatė labai daug viltingas duodančios, bet ir pesimistiškos, statistikos apie Lietuvą, Latviją, Estiją, Rusiją: gimimo, mirtingumo, ligų, ir pan.

Reikia prisipažinti, kad dalyvių tarpe buvo tendencija lankytis sesijose, kuriose kalbėjo pažįstami žmonės ar kur pranešimai buvo bendresni. Pranešėjai ir specialistai lankėsi tose sesijose, kuriose jie patys pažįsta temą ar šiaip, kurios juos domino. Pavyzdžiui, lingvistikos sesijose tikriausiai dalyvavo specialistai, o istorijos ar literatūros sesijose net mėgėjai gal lengviau galėjo sekti paskaitininkų mintis. Ar lietuvių lankėsi lietuvių pranešimuose, o latvių lietuvių paskaitose? Galėjo taip būti, bet jei tema prie širdies, įdomu pasiklausyti ir iš kito krašto perspektyvos. AABS priklauso asmenys, kurie domisi šiuo pasaulio pakraščiu, nors patys nėra baltų kilmės. Pagaliau kai kurie paskaitininkai nuosakiai stengėsi paminėti visus tris Baltijos kraštus ir kitur pasaulyje vykstančius įvykius, jei palyginimai ar kontrastai išryškino jų temas.

Pedagogė Liudvika Leišytė, Vilniaus u-tas.

Įvertinant konferenciją

Konferencijos rengimo komitetas paruošė konferencijos knygą, kurioje buvo išspausdinta programa ir visų priimtų pranešimų santraukos. Tačiau veliau programą peržiūrėjusiam, gali būti neaišku, kad buvo šiek tiek pasikeitimų — neįvykusių pranešimų, neatvykusių kalbėtojų, apkeistų programos punktų. Ar rengėjai pajuto dalyvių nepasitenkinimą? Sunku pasakyti. Jie nepadarė, kas įprasta kitose konferencijose. Jie nedalino įvertinimo lapų, iš kurių galėtų susidaryti vaizdas apie konferencijos administravimą bei pasisekimą, dalyvių akimis žiūrint. Vienas ilgalaikis dalyvis, paklaustas nuomonės apie konferencijos pasisekimą, pasakė „apytikriai gerai“, tai gal jis turėjo galvoje, kad pagerinimų galėjo būti. Gal norima nebūti per griežtiems šioje, palyginus nedidelėje, konferencijoje. Tačiau norėtusi, kad sekcijų vadovai labiau užtikrintų profesionališkumą mokslininkų elgesį: pranešant iš anksto, jei

Prof. Rimvydas Šilbajoris, anksčiau pirmininkavęs AABS organizacijai. Jis skaitė pranešimą apie Česlovą Milašų ir vadovavo literatūros sekcijai apie pokolonialinę padėtį baltų literatūroje.

konferencijoje negalės dalyvauti, o darant pranešimą, laikytis nustatyto laiko ribų. Net kelis sykius buvo pranešta, kad prelegentai negalėjo atvykti ar pavėlavo atvykti, nes blogas oras sukludė jų skrydžius. Tačiau kiti užsiregistravę kažkodėl savo sesijų pirmininkams visai nepranešė, kad nedalyvaus, nei to priežastį nepaaiškino. Tas yra mažiau įprasta kitose konferencijose, gal kai apmokamos konferencijos lankymo išlaidos, mokslininkai taip nekeitinėja savo planų — dalyvauti ar nedalyvauti konferencijoje.

Rengėjai stengėsi įjungti didesnę konferencijose matomas pagalbinės priemonės — skaidrių projektorius (kur jų reikėjo), užrašų ir skelbimų lentelę, vaizdus. Buvo stalias padalams, centrinis punktas registracijai, kur buvo galima gauti informacijos, jei tai buvo reikalinga. Suorganizuoti susitikimo vakarą, pietus, užbaigimo vakariene, pakviesti bendrų sesijų kalbėtojus ir kultūrinės programos atlikėjus — tai nelengvos užduotys. Kiek teko suprasti, dėl finansinių priežasčių, teatro grupė iš New Yorko nutarė, kad jiems neįmanoma atvykti į AABS konferenciją. Daug kas paminėjo, kad moderni technologija gerokai palengvino susisiekimą — be elektroninio pašto būtų buvę žymiai sunkiau sesijų dalyviams ar vadovams susitarti.

AABS

Lietuviai ir lietuvių kilmės socialinių, humanitarinių mokslų studentai bei doktorantai gal nepasinaudoja AABS narių ar remėjų suteiktomis progomis dalyvauti. AABS steigėjai rūpinasi, kad vis kiltų dalyvaujančių Baltijos mokslininkų ir studentų skaičius. Iš Latvijos atvyko dvi studentės, specialios stipendijos paramos dėka. AABS yra įsteigęs pagrindinę savo būstinę Portland, Oregon. Baltijos kraštuose būstinę veikia Rytų, bet dabar taip pat įsteigė AABS skyriai, ar surasti atstovai, ir Estijoje, ir Lietuvoje (Vytauto Didžiojo u-tete

Vasingtonietė Rita Bureikaitė.

Baltijos studijų konferencija Amerikos sostinėje

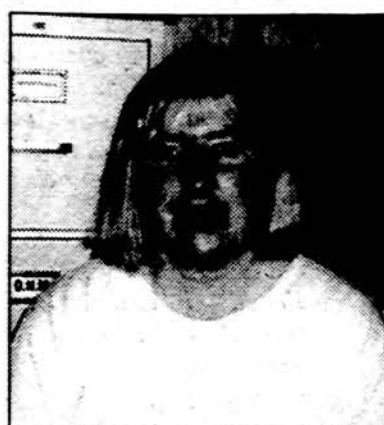
Regina Kvašytė

Praėjusių metų birželį Švedijos sostinėje Stockholme vyko trečioji Baltijos studijų konferencija Europoje, prieš tai tokios buvo surengtos Latvijoje ir Lietuvoje: Rygoje (1955) ir Vilniuje (1997). Amerikos žemynė Baltijos studijų konferencijų istorija yra žymiai ilgesnė — čia jos vyksta kas antrą vasarą jau daugiau nei trisdešimt metų. Susitinka humanitarinių sričių mokslininkai, tyrinėjantys lietuvių, latvių ir estų literatūrą, kalbą, tautosaką, religiją, kultūrą, istoriją, ekonomiką, ir besidomintys šiais klausimais kitų sričių specialistai iš įvairių kraštų.

Siemet birželio 15-17 d. Georgetown universitete, (Washington, D.C.), įvyko jau septynioliktoji AABS (The Association for the Advancement of Baltic Studies) surengta konferencija, šįkart apie Lietuvos, Latvijos ir Estijos santykių su kaimyninėmis šalimis atnaujinimą (bendroji tema „Baltic Countries and Their Baltic Neighbors: Redefining Relationships“). Iš viso paraiškų buvo atsiuntę apie 160 dalyvių, tačiau ne visiems pavyko susitvarkyti reikalus taip, kad galėtų atvykti į kon-

ferenciją. Apskritai, susidare išpūdis, kad konferencijoje daugiausia buvo latvių, iš pareiškusių norą dalyvauti 16 žmonių iš Latvijos atvyko 14, o iš Lietuvos tik 4 dalyviai.

Kurie sugebėjo atvykti, tikriausiai nesigaili — buvo galima pasiklausyti dėmesio vertų pranešimų, dalyvauti diskusijose, taip pat pabendrauti su kituose kraštuose dirbančiais mokslininkais, kurie domisi panašiais klausimais, arba išgirsti naujų temų pristatymą. Kiekvienos konferencijos tikslas visada būna ir pasiskelbti savo mokslinius darbus, atradimus, ir išgirsti kitų tyrinėtojų atsiliepimus apie tai, ir padėti susipažinti skirtingų sričių mokslininkams iš įvairių šalių. Jų metu susitinka seni pažįstami, užsimezga naujos pažintys... Taip buvo ir šį kartą. O susirinko tikrai nemažai žmonių, tarp jų ir pa-

Dr. Regina Kvašytė.

saulyje bei Baltijos valstybėse išgarsėjusių mokslininkų: kalbininkai Rainer Eckert iš Vokietijos, Trevor Fennel iš Australijos, Baiba Metuzale-Kangere iš Švedijos, Mati Hint iš Estijos, istorikai Andrius Ezergailis iš JAV, Karlis Kanteris iš Švedijos, Valters Nollendorfs iš Latvijos, Olavi Arens iš JAV.

(Nukelta į 3 psl.)

Keliauji ir grįžti atgal...

Atkelta iš 1 psl.

Kad idealizmas nėra atgyvena ir paikų žmonelių svaja. Tai materialinių gėrybių gaudulys spaudžia žemyn.

Kad turime jaustis tautos, o ne partijų nariais.

Kad laikas galop pažvelgti į lietuvių kaip į žmogų, pažvelgti į jo pilkus ir kasdieniškus reikalus. Taip žiūrėti jis ragino seniai, 1937-aisiais.

Kad gyvenimo ir sielos pilnatvę poezija gali išreikšti paprastu skaidriu žodžiu.

Kad agresija, triukšmas, svetimybių mėgdžiojimas nėra tiesiausias kelias.

Kad mūsų dienraščiai, užgriozdinti banaliausiais skandalais, trumpa žinute tepriims vieną didžiausių poetų. Poetą, kuris manė, jog menininkas gali tapatinti savo misiją su tautos garbe ir sąžine, o liaudis gali stumtis prie kiti su savo kultūra.

Jono Aisčio kūrybos likimas dar mums sako, kad knyga galėjo būti suimta, uždaryta į KGB rūsius ir kad iš jų sugrįžo į laisvą Lietuvą. Koks laisvės troškimo lietuvių kelias, toks jo knygos kelias.

Jonas Aistis — 1904-1973.

Ir dar Jono Aisčio poezija mums sako, kad gražus mūsų kraštas ir kalba mūsų graži.

Gincuose dėl okupacijos kart prisimenamas Jono Aisčio eilėraštis „Vienas kraujo lašas būt tave nuplovęs“. Įsidėmėkime, kaip jį vertina Vytautas Kubilius: „Tai kartos, atkūrusios ir praradusios Lietuvos nepriklausomybę, moralinis testamentas (...) Eilėraštis — savigrauzos aktas, o ne kaltinimas kažkam (...) Ar ši prarastis neišmokys mūsų kritiškai žvelgti į save?“

Jono Aisčio pieštą gamtovaizdį žodžio kera! pavertė mūsų vaizduote ir jausena. Jo rūpesčiai dėl Lietuvos likimo įsiliejo į mūsų sąmonę ir tapo visų mūsų rūpesčiai. Jo poetinio kalbėjimo orumas ir gaudulys, pasididžiavimai ir kentėjimai sutapo su lietuvišku būdu, su tautos ir valstybės gyvenimo vingiais ir vizijom. Nusilenkime Žmogui ir Poetui, kuriam turime būti dėkingi už tai, kad lietuviams tebesame.

Tokia buvo, yra Jono Aisčio poezijos Lietuva, ir šiandien ją poetas sugrįžo visam.

Laidotuvių komisijos vardu V. Sventickas už paramą laidotuvių pareiškė dėkingumą Lietuvos vyriausybei, Kultūros ministerijai, Kaišiadorių rajono savivaldybei, Rumšiškų seniūnijai, Jono Aisčio muziejui, Vilniaus oro uosto tarnyboms, Vilniaus Šv. Mikalojaus ir Rumšiškų šv. Mykolo Arkangelo bažnyčioms, Kauno arkivyskupui metropolitui S. Tamkevičiui, monsinojui K. Vasiliauskui. Pasakė acio valstybės vadovams, pagerbusiems poetą, taip pat perlaidojimo išlaidoms skambėjusiems meno žmonių balsams.

Prie J. Aisčio kapo pastatius meniška išdrožta kryžį, nušakmėjo Lietuvos himnas, o paskui dainos J. Aisčio žodžiais.

Pavakary žmonių pilnoje Rumšiškų salėje buvo surengtas literatūrinis-muzikinis J. Aisčio atminimo vakaras. Apie J. Aistį ir jo kūrybą kalbėjo dr. V. Kubilius, poeto eiles skaitė aktorai V. Kochanskis ir P. Venslovas, M. K. Čiurlionio, kitų kompozitorių kūrinius atliko Vilniaus kvartetas.

Algimantas Antanas Naujokaitis

Leidiniai

Knyga apie Vilniaus Šlapelius

VLADAS ŽUKAS

Marijos ir Jurgio
ŠLAPELIŲ
lietuvių knygynas
Vilniuje

statistikos suvedimo ir palyginimo uždavinį. Šios mintys veda pasitvirtinti autoriaus sau pasistatytus tikslus pradžioje. Jie gan bendri: 1. „politinis ir kultūrinis kontekstas, kuriame knygynininkai Šlapeliai veikė, asmenys, su kuriais palaikė kultūrinis ir verslo ryšius...“; 2. „Šlapelių gyvenimo ir veiklos štrichai...“; 3. „ryšiai su atskirais knygų pirkejais...“ (psl. 10). Apie knygos apimtį bei tikslą duomenų yra ir metrike. Čia suglaustiau kalbama apie Šlapelių knygyninystę dažnų okupacijų niokojamame Vilniuje, apie savininkų visuomeninį, kultūrinį ir prekybinį darbą. Knygos tikslui ypač reikšmingas yra metrikos paskutinis sakiny: „Veiklas skiriamas knygotyra studijuojančiam akademiniam jaunimui, istorikams ir visiems kitiems skaitytojams, besidomintiems Vilniaus praeitimi, lietuvių buvimu jame“. Manau, kad knygos autorius bus ypač taikęs i studijuojantį jaunimą bei istorikus. Daug vietos skiriama tam trečiajam autoriaus punktiui, ryšiams su atskirais pirkejais. Čia, per Šlapelių knygyno prizmę pamatome, kas, kur, kada kokių leidinių ne tik Lietuvoje, bet beveik visame pasaulyje iš knygyno piko. O ką pamatome, tai stebina — ypač laikotarpį po spaudos draudimo panaikinimo.

Alė Rūta gegužės 13 d. Drauge jau gan plačiai apibūdino šių metų pradžioje pasirodžiusią knygą, *Marijos ir Jurgio Šlapelių lietuvių knygynas Vilniuje*, ja džiaugėsi. Šiuo rašiniu knygos pasirodymo išpūdiu vystau toliau, nes tai retos tematikos, svarus leidinis apie labai neeilines asmenybes ir 1906-1945 veikusį jų knygyną. Knyga, aišku, yra spaudos paminklas ir duomenų skrynia Šlapelių atminimui, ypač ilgą amžinį Vilniuje išgyvenusiai, knygų platinimo bei leidimo srityje nepaprastai daug pasiekusiai Marijai Šlapelienei (1880-1977). Besidomintiems Šlapelių veikla, kuri galėjo baigtis su M. Šlapelienės mirtimi, knygos pasirodymas šiandien byloja, kad šios šeimos įtaka tebėgyva. Štai, jau šiais laikais, 1996 m. Vilniuje buvo atidarytas, šauniai įrengtas Šlapelių vardo muziejus, todėl dabar pasirodžiusi knyga muziejaus apimtyje gražiai rikiuojasi i išliekančias Vilniaus lietuvių kultūros pastangas. Be abejo, muziejus yra pirmiui, visuomenei lengvai matomu ir prieinamu Šlapelių palikimo saugotoju, kertiniu akmeniu. To kartinio akmens vienoje sienoje dabar pasirodė iškalta svarbus įrašas — Vlodo Žuko parašyta knyga apie Šlapelius ir jų knygyną.

Knyga apie Šlapelius sklaidant, ateina mintis ir apie kitų panašių leidinių pavyzdžius. Vienu iš jų būtų savo žanru, tematika, apimtimi bei išleidimo laikotarpiu panašus Antano Kucio veikalas *Vileišiai*. Tai daug kukliau atrodantis, ant prastesnio popieriaus, 624 psl., 1993 m. pasirodęs veikalas apie garsią Vilniaus krašto bei vėliau visos Lietuvos Vileišių giminę, kuri Vilniuje taip pat bendravo su Šlapeliais. Reikia pripažinti, kad, istorikas bei publicistas A. Kucys, savo medžiagą skaitytinai sklandžiai išdėstė už istoriją, ypač bibliografiją, dvelkiantį leidinį apie Šlapelius. Tiesa, Alė Rūta knygai apie Šlapelius sega mokslinio veikalo etiketę. Tačiau mokslinis knygos pobūdis nepalengvina vidutinio skaitytojo pastangų skaityti, o smulkmeniškas metų, pavadinimų bei, pvz., cariniams rubliais (šiais laikais neturint supratimo apie anų laikų tolygią jų vertę) kainų srautas ir eilinių skaitytų, ir mokslinį darbuotoją stato prieš būtiną kokios nors

Marija ir Jurgis Šlapeliai su dukrele Laimute (kairėje) ir Gražute apie 1915 m.

mokslinę erudiciją, tačiau keplia klausimą, ar ši medžiaga buvo rinkta knygai, ar ji knygai reikšminga, ar galbūt kitais tikslais sukaupti duomenys i leidinį apie Šlapelius pateko.

Knygoje suzinome apie plačiai, beveik po visą pasaulį išsivysčiusi, spaudos platinimo tinklą praėjusio šimtmečio antrojo ir trečiojo dešimtmečio tekmeje. Tai reikšmingi autoriaus įnašai kultūros istorijai. Reikia stebėtis, kad „anais“ laikais, atrodo, patikimai veikė paštas i tolimus miestus ar net svetimas šalis ėjo knygų siuntos, už jas buvo atsilyginama pašto perlaidomis. Techniška klausimėli kelia knygynui siųstų perlaidų buvimas archyve: jei paštas ar bankas M. Šlapelienei tas perlaidas išsikeisdamas, kaip jų toks didelis skaičius dabar atsirado Šlapelių archyve?

Prieš pat Vilniaus atgavimą, trukusį 1939 rugsėjo 17 — spalio 28 laikotarpį, autorius vadina pirmąja Vilniaus krašto tolietuvių okupacija. Nežinau, ar tai istoriškai priimtinas pavadinimas. Įdomu, kad „antrosios“ (1940-1941) sovietinės okupacijos metu M. Šlapelienės knygynas nebuvo nacionalizuotas, nors savininkė to tikėjosi ir jam savaip ruošėsi. Trečioji sovietų okupacija aprašyta santūriai ir, reikia pasakyti, trumpokai. Skaitant persisi mintis, kad čia buvo galima sutelkti daugiau reikšmingos bei įdomios medžiagos, nes autorius jau pats tuo metu bendravo su M. Šlapeliene, dar net šiandieną yra gyvų liudininkų. Šioje knygos vietoje šiek tiek neaišku, nes pinasi dvi knygyno uždarymo datos: iš psl. 405 duomenų atrodo, kad paskutinė data būtų galima laikyti 1949 m. tačiau 37 psl. (ir kitur) kalbama apie 1945 m.

Dabar pažvelkime i tai, kas knyga daro ypatingesne, nekasdieniška. Knyga sykį perskačius, bet ją dar po to vartant, krinta i akis didelis įvadinis bei baigiamųjų skyrių skaičius. Tai, aišku, ne trūkumas, bet savotiška keistenybė. Išskaičiuosiu įvadinis skyrius: Padėkos žodis, Pratarė, Šaltiniai, Prologas (iš tikrųjų M. ir J. Šlapelių gyvenimo dalinė santarauka) — iš viso apie 30 psl. Dabar išrikiuosiu baigiamuosius straipsnius: Epilogas, Pabaigos žodis, 453 psl. — rašiny apie Šlapelių namą ir muziejų, 457 psl. — apie palikuonius. Ypač stebina, kad straipsniai apie namą-muziejų bei palikuonius įdėti jau po asmenvardžių rodikles, lyg tai koks priedelis, ne esminė knygos dalis. Mano akimis,

muziejus yra integralus Šlapelių veiklos bei palikimo tęsinys, kuriam knygoje net reikėjo skirti daugia vietos. Tai gyva, šiais laikais veikianti, svarbi institucija. Kaip jau minėjau anksčiau, tai visuomenei lengvai prieinamas ir suprantamas Šlapelių palikimas, natūrali jų vartotojų knygyninystės tąsa pasikeitusio gyvenimo aplinkoje.

Vertinant leidinio spaudos darbą, būtina pastebėti, kad visos iliustracijos yra kokybiškai atliktos. Beveik kiekvieno puslapio apacioje labai patraukliai, stulpeiliu surinktos išnašos. Apskritai maloniai išpūdiui bei nuotraukų kokybei, aišku, daug pasitarinavo kardinis, plonokas popierius. Įrašimas taip pat bei priekiaštų, simpatingas su knyga bei pelėda vaizduojančia vinjete, kuri gali tapti ir muziejaus ženklu. Iliustracijų užrašai tačiau prastai sudėgauti, kai kur jų iš vis nėra. Čia jau aiškus trūkumas. Skyrių antraštės, tiek turinyje, tiek knygos puslapiuose, surinktos keistai, gal nenuosekliai: i akis krinta nepateisinamai skirtingi raidžių dydžiai, jie nepadaeda dėstomos medžiagos logikai, knygos plano supratimui. Keista, kad daug didesniu šriftu surinktas tekstas 35 psl. Taip pat keista, kad keli skyriai, pvz., „Knygyno prekių asortimentas“, psl. 94-107, surinkti mažesniu negu normaliai naudotu šriftu. Paminėjus „asortimentą“, akį režia Lietuvoje šiuo metu taip mėgstami, kai kur knygoje naudoti, grubūs barbarizmai.

Kompiuterizuotos technologijos laikais turint Šlapelių vardo muziejų su šiais ištaigai priskirtomis autorystės teisėmis, knygoje daugybę sukaupytų Šlapelių gyvenimo bei veiklos smulkmenų galima dar kitu būdu, lengvai pateikti besidomintiems studentams ir istorikams. Tereikia knygos tekstą įvesti i kompiuterį ir elektroniniu būdu — greitai, efektingai ir pigiai — ieškoti atsakymų rūpimiems klausimams ar duomenims. Neabejoju, kad spaudai knyga buvo ruošinama kompiuteriu, todėl leidinyje jau surinktas tekstas turėtų būti perkeltas i muziejaus kompiuterį ir čia atsiųstų tik XXI šimtmečio žmogaus istorinės medžiagos tyrinėjimas. Įprastas, mokslinio pobūdžio veikaluose randamas rodyklių ribotumas šiuo būdu gali būti nepaprastai išplestas. Elektroninė knygos versija muziejaus kompiuteryje taip pat sudarytų galimybę ištaisyti užsilikusias korektūros bei faktines klai-

Knyga išlaiko tautinę savimone

„Didžiausia mano svajonė, kad lietuvių kalbą platintų knyga“, — sako garsi vaikų rašytoja ir poetė Ramutė Skučaitė, kurios viena iš paskutiniųjų knygų *Laiškas sekmadieniui* susilaukė tarptautinio pripažinimo. Apie tai ir jos tolimesnius kūrinius planus, birželio mėnesį viešėdamas Lietuvoje, kalbėjosi detroitietis Algis Zaprackas.

— Ar galėtumėte plačiau papasakoti apie tą knygą ir kokią premiją ji yra laimėjusi?

— Ta knyga turi ne vieną premiją. Ją parašiau kaip eilėrašius vaikams. Knyga sudaro vienas laiškas sekmadieniui ir 55 laiškai eilėraščių forma. Leidykla „Vaga“ ją išleido. Lietuva yra Tarptautinės vaikų knygų organizacijos (IB) narė, o šios organizacijos narės Andersenio gimimo dieną, balandžio 2 d., paprastai renka kiekvienoje valstybėje, kuri yra jos narė, geriausią knygą. Ši organizacija dirba jau 24 m., o Lietuvoje — tik 8 m. Ir tokią premiją mano parašyta knyga per 8-erius metus gauna antrą kartą. Pirmą kartą gavau tą premiją 1993 m. už eilėraščių vaikams knygą *Lopšinė ešerui*, o 1999 m. už *Laiškas sekmadieniui*. Tais pačiais metais mano dukra, kuri tą knygą iliustravo, gavo Baltijos šalių diplomą už šią gražiai apipavidalintą vaikų knygą. Ir staiga šiais metais kovo mėn. iš Leipcigo (Vokietija) atsikrėjo žinia, kad UNESCO įvertino šią knygą, kaip gražiausią pasaulio knygą. Mes labai tuo džiaugėmės. Leidykla „Vaga“ gavo piniginę premiją už tai. Mums už tai irgi nukrito garbės trupiniai,

das, kurių neišvengta. Tai irgi būtų teigiamas įnašas, jis didintų leidinio vertę. Taip būtų lengva ir errata lapelį paruošti. „Elektroninės knygos“ yra šio šimtmečio spaudos ateitis; čia muziejus padarytų gražų įnašą šios technologijos plėtojimui Lietuvoje.

Knyga, be abejo, vertinga, o jos išleidimas — svarus įnašas Vilniaus krašto kultūros istorijai. Knyga taip pat nepaprastai padidina — vadinkime — intelektualinį muziejaus turą: šalia išlikusių Šlapelių baldų, išstatytų leidinių, eksponuojamos M. Šlapelienės kedės ir suknelės, dabar turime dar ir placios apimties dokumentą. Iš knygos straipsnio apie šaltinius bei daugybę išnašų visuomenei sužinoti ir apie Šlapelių medžiagą liečiančius, Vilniaus bibliotekų fonduose esančius gausius archyvus. Šlapelių atminimui tai deramas paminklas.

Alė Rūta savo straipsnyje jau minėjo knygos metriką bei knygos leidyboje besidarbavusias asmenybes. Nesileidžiant i pasikartojimus, vis tik ir šiuo kartu būtina suminėti: autorių Vladą Žuką; Marijos ir Jurgio Šlapelių dukterį, muziejaus diegėją, knygos apie savo tėvus skatinioją bei fundatorę Gražutę Šlapelytę-Sirutienę; ir Šlapelių giminių, muziejaus direktorę Almą Gudonytę. Be šių trijų, neturėtume knygos. Be G. Sirutienės ir A. Gudonytės, XVIII šimtmečio statytame, buvusiame Šlapelių name šiandien būtų ne muziejus, bet kokių užsienietišku vardu pasiūpusi „boutique“ tipo krautuve, šių laikų atkildusiems savininkams nuomą mokanti.

Antanas Dundzila

— Didžiausia mano svajonė ir būtų, kad lietuvių kalbą platintų knyga, todėl, kad knyga vis dėlto savo sparnuotu žodžiu neleidžia mirti tautinei savimonei. Ir jeigu mums svarbu, kad mūsų būsimosios kartos dar kalbėtų lietuviškai, tai labai svarbu, kad jos laikytų lietuvišką knygą savo rankose, priimtų ją protu ir suvoktų siela. O tai ir yra mano, kaip rašytojos, tikslas ir svajonė.

— Labai ačiū už pokalbį. Linkime daug sėkmės ir toliau, kuriant knygas jaunajai kartai, ypač šiais Jaunimo metais.

Ramutė Skučaitė. *Laiškas sekmadieniui*. Vilnius, 1998 m., 94 psl., didelio formato, spalvotomis iliustracijomis. Redagavo M. Dautartienė, dailininkė J. Račinskaitė. Leidyklos „Vagos“ adresas: Gedimino pr. 50, 2600 Vilnius, Lietuva.

Spaudai paruošė
Rita Lapšienė

Ramutė Skučaitė

SRAIGĖS VASARA

Kur ta karšta.
Karšta karšta!
Reiktų traukt
i kitą kraštą —
i visai kitokį kraštą,
Kur ne karšta,
O vėsu.

Bet kol rasi
Vesų kraštą,
Gali ten
Jau būti karšta.
Tai, užmiršus
Kitą kraštą,
Aš šiame krašte
Esu.

JEIGU BŪČIAU

Kartais tyliai pagalvoju:
Jeigu būčiau...

Jei pelė —
Tai niekad katei nepakliūčiau.

Jei mėnulis —
Debesiukais užsikločiau
Ir saldžiausiai kiauų naktį
Pramiegočiau.

Jeigu būčiau mano sapnas —
Tai spalvotas —
Jokio vaiko jokią naktį
Nesapnuotos.

Jei vaizdajuostė aš būčiau, tai norėčiau,
Kad iš sykiu
Filmo pabaigą
Atspėčiau.

Jei mama — tai gal truputį
Pasibarčiau,
Bet visiems vaikų sumanymams
Pritarčiau.

Jeigu būčiau sidabrinis
Pinigėlis,
Nuriedėčiau
Prie seniausios ubageles.

Kad senoji
Už tą šaltą pinigėlį
Nusipirktų
Saldų šiltą pyragėlį.

Poetė Ramutė Skučaitė (kairėje) su viešnia iš JAV, pusešere Ylanda Zaprackiene.